

lik előttem a te ölelő karod mennyországba, ha egyszer Szűz Máriát látom és a szenteket mind, és nemcsak látom, hanem ők kegyesen le is hajolnak hozzám és maguk közé fogadnak és én előttem is megnyílik az aranykapu, amely mögött más nincs, mint fény és melegség, szeretet és béke, boldogság és üdvösség: akkor nem fogom-e áldva áldani az órát, amelyben először közölték velem odalenn, hogy most már nyitva az út az elmenetel felé, megtörtént az eljegyzés veled, nem Fehér Fém, hanem Fehér Angyal?

Ha hiszünk, márpedig én hiszek, akkor oly gyönyörűségesen szép dolog az: *elmenni innen!* Oly irigyletesen felséges, menyegzői zene ez a szó: halál!

Köszönöm neked, Istenem, hogy alkotó erőm delén, férfikorom kiteljesedése percében eljegyeztél engem — ó, nem a rémmel, nem; hanem: magaddal s az örök élettel!

*

Szinte sajnálom már, hogy az orvosok az eljegyzést utólag még kissé elsietettnek jelentették ki. Tehát vissza még a földre, vissza az életbe, vissza a harcba? ... A boldog álom ki tudja majd csak, mikor válik valóra!

Utazás a part szélén.

Egy visszatért ember emlékezései.

Ha valaki egyszer heteken át nagybeteg volt s talán sokáig ott utazgatott a part szélén, amely élet és halál, evilág és túlvilág közt kígyózik, az láthatott és megfigyelhetett egyet-mást, amit csak onnan lehet látni, ahol már nagyon közel van a túlsó part s amit talán érdemes lerögzíteni a magunk és mások okulására.

Az egészséges ember úgyszólván állandóan valamiféle kábulatban él, mert túlságosan megigézik és megszédítik ennek a külső, törpe világnak nagyságként látszó apró eseményei, problémái, vágyai, törekvései, úgyhogy szinte elveszti a látóképességét azzal a világgal

szemben, amelyben az evilág kontúrjai mint távolodó ködképek elvesztik a fényüket s az ember önmagára marad a saját nagy sorsával és rendeltetésével.

I.

Ha valaki azt kérdezné a visszatérőtől: Milyen a levegő ott a part szélén, azzal kellene felelni, hogy sajátságosképen nagyon hasonló a hétköznapi élet levegőjéhez. Épp az a különös ott a part szélén, hogy az sokkal közelebb van hozzánk, mint hinnők.

A halál tözszomszédságos az étellel. Észre sem veszed, már ott botorkálsz a széleken, a mélységek mellett. Meg sem tudnád mondani, mikor kerültél oda, hol kezdődött a súlyos betegséged; ott jársz a meredély szélén s még nem is sejtéd talán, milyen közel jársz a véghez. Az orvosok és ápolók legfőleg utóbb mondják meg neked. Végzetessé válható betegséged sem kezdődött másképp, mint a hétköznapi kisebb rosszullétek: kissé fáradt, kissé levert, kissé lázas és ingerlékeny voltál, kissé rosszul érezted magad. Százszor átmentél életedben hasonló kis indiszpozíciókon.

Csak most makacsabb, hevesebb volt a baj s egyszer csak úgy látszott, komoly lett, annyira komoly, hogy belepusztulhattál volna. De mert a rosszabbodás lassan jött, a beteg szinte észre sem vette az aggasztó tüneteket. Egyszer csak nyögés és vergődés lett minden perce éjjel és nappal, a lázlapon a piros ceruza egész kis Magas-Tátrákat rajzolt ki s az orvos tekintéből nem lehetett sok megnyugtatót kiolvasni.

Oly ártatlanul indult a baj s oly hamar véged lehet vele. Az utolsó percig azt hinnéd, hogy csak múló rosszullét az egész, holott rég rajta jársz azon az úton, amelyről nem igen szokás visszatérni. Onnan, ahol járunk, már sokkal könnyebben csússzan át az ember a szakadék s a másik part felé, mint kapaszkodik vissza az itt-élők közé, s az embernek talán sejtelve sincs róla.

Ez a nagy parton-járás első sajátságos tanulsága.

A másik pedig az, hogyha az ember aztán mégis visszajön s világosan látja, hol járt: akkor meg azon csodálkozik, hogy az emberek mennyire nem gondolnak ezzel az úttal a nagy partok felé. Hogy hogyan ámitja és csalja őket az élet!

Mikor először jöttem ki a klinikának elzárt, külön világából s először mentem végig újra Pest mozgalmas utcáin, szinte megdöbbsentem azon, hogy milyen sok az egészséges ember. És még inkább azon, hogy ezek ugyan mind betegség- és haláljelöltek, de nem tudják. Nem ismerik azt a tájat, amelyen én már jártam s ahová majd ők is valamennyien eljutnak.

Ah, milyen könnyedén, gondtalanul, játékosan jönnek-mennek az utcán, hogyan cifrálnak s illegetik magukat, milyen büszkék az alakjukra, rugalmasságukra, szépségükre, hajlékonyságukra, fiatalságukra, mily boldogan és magukfeledten élvezik a napsugarat és magukat és egymást! Mintha nem volnának mind, valamennyien a klinika és a kórház aspiránsai, mintha nem hordanák valamennyien zsebükben a menetjegyet oda, a part felé! Milyen huncut és ravasz az élet, milyen vidámnak és elpusztíthatatlannak látszó! Hogyan szikráznak a szemek és feszülnek az izmok és hajlanak a vonalak, és mégis mily kevés, mily roppantul kevés elég ahhoz, hogy meghibbanjon az egyensúly, hogy valahol egy picinyke kis ér, egy picinyke idegszál, egy mikroszkópikusan kicsiny sejt megbolonduljon a szervezetben s hamarosan vér, seb, duzzadás, geny és fekély borítsa el a tegnap még ép és virágzó testet... Ah, hogyan száguldanak ezek az emberek végig az Ullői-úton és a Váci-utcán, hogyan nevetnek egymásra s hogy sugárzik az arcukon az életerő, mintha nem kellene nekik is egyszer ebbe az utcába bekanyarodniok, ahonnan aztán előbb-utóbb a morgue sötét kocsija viszi ki őket, a parti utazókat, a Pompes Funèbres birodalmába. Durch diese hohle Gasse muß er gehen — jeder gehen!

Egyik enyhén napfényes áprilisi délutánon, sok borús, esős, barátságtalan nap után a tavasz első fu-

vallatára megélenkült a klinika előtti sétatér. A még füvetlen, lombtalan téren hirtelen gyermekesereg játszó nyüzsgése pezsdült, apró kis proletár fiúk és proletár leánykák örültek öntudatlanul a tavasznak. Gyermek, akikről már lekívánkozott a kopottas téli szveter s akik majd felborították boldog hancúrozásukkal a komolyan sétálgató idősebbeket.

A padokon is emberek ültek. Pontosan az ablakom alatt egy fiatalember és egy fiatal leány telepedett le az egyik padra s én a betegszoba aggodalmaskodásával azon csodálkoztam odabenn, hogy ni, ezek az emberek a még hűvös időben máris le mernek ülni a szabadban, nem félnek sem hüléstől, sem reumától. A fiú és a leány a szerelmesek örök játékaikat játszogatták: mókáztak, enyelegtek, apró semmiségekkel mulattatták egymást. A fiúnak összecsavart ujság volt a kezében s azzal csiklandozgatta a lánynak hol a fülét, hol az állát, hol az orrát. A leány ezt nagyon szellemesnek találhatta, mert igen boldogan és bohón kacagott hozzá. Drága kis naivjai az életnek és szerelemnek, gondoltam; be kár, hogy egyszer majd bejöttek ide ti is! Persze most nem sejtitek, hogy itt benn, pár lépésnyire tőletek, mennyi a gond, a nyavalya és halálgyötirelem s hogyan küzd és viaskodik az orvosi tudomány és ápolói leleményesség, a rokon szeretet s az önfenntartás rémült ösztöne a csökönyös és gyilkos kórságok ellen. Ha tudnátok, hogy rátok is ilyenforma sors vár, hogy csak naptár és óramutató kérdése, hogy mikor kerültök ti is sorra, bezzeg nem mulatnátok ilyen gondfeledten!

Az ember tudja, mi vár rá és mégsem tudja. Századok, évezredek peregnek le, s az élet legközönségebb élménye épp az, ami a legelviselhetetlenebbnek, legképtelenebbnek látszik: a halál. És az emberek mégis mind azt látszanak hinni, hogy *más meghal, de ők nem*. Az orvosi tudomány évezredek óta regisztrálja az elme-
netel különféle okait s módzatait, úgyszólván évről-
évre új halálos kórokat fedez fel; az ember nem tudja, melyik fogja közülük elvinni, de hogy valamelyik el-

viszi, azt tudja, vagy legalább tudhatná mindenki. Ám legtöbbje nem gondol rá egészen addig, amíg a fekete rém valahol hátulról tarkón nem ragadja s aztán el nem ereszti többé...

Milliók mentek el így, milliók, akik nem akartak hinni a halálban; milliók, akik szebbek, egészségesebbek, erősebbek voltak, mint mi. Milliók: értékes emberek, lángelmék, meleg szívek, jóságos, finom, kedves lelkek. Az öt földrészen, a napnak minden szakában, az évnek minden napján, száz év óta mindennap, ezer év óta mindennap, tízezer év óta mindennap... S ezek a bohók itt ujsággal csiklandozzák egymás állát és orrát, és csak a napsugarat látják meg az élet áprilisában s még jó, ha meg nem kövezik és ki nem nevetik azt, aki nekik elmúlásról s örökkévalóságról prédikál...

II.

A part szélén az ember többi közt ráébred arra is, hogy amit egy szóval halálnak nevezünk, voltaképp két dolog: egy negatívum és egy pozitívum. Két élesen elválasztható momentum, amelyek közül nehéz megmondani, melyik a fájdalmasabb. Egyik: az elmúlás, másik: ennek az elmúlásnak a módja. Egyik: a vég, a másik: ami ezt a véget közvetlenül megelőzi. Ez két különböző dolog: a halál mint az evilági élet bezárulása, végállomása s a *halál mint pozitív élmény*. Ez az utóbbi lehet rövid és könnyű, a másik még mindig szeges probléma marad.

És lehet fordítva is: lehet, hogy valaki főleg a hit fényénél semmi fájdalmast nem talál már az elmúlásban és eltávozásban, mint ilyenben, talán várvavárt szabadulásnak érzi azt s mégis megborzong a gondolatra, hogy ennek a szabadulásnak az útja talán évek során át tartó fájdalmas sorvadáson, kínon és nyögésen visz majd keresztül. A halálnak mind a két mozzanata külön kell felkészülnie annak, aki bölcsen és szentül akar meghalni.

Ha az ember már úgy visszatérőben a part szélé-